

SOSYAL BİLGİLER

5. SINIF DERS NOTLARI

1. TEMA : BİREY VE TOPLUM

Etkin ve Sosyal Vatandaş

Sosyal bilgiler, haklarımızı, sorumluluklarımızı, özgürlüklerimizi öğrenmemizde ve kullanmamızda etkili bir ders olmakla beraber, bizlerin etkin ve sosyal birer Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olmamızı sağlar. Yaşadığımız coğrafi çevreyi ve dünyayı tanımamız, tarihimizi ve kültürümüzü öğrenmemiz açısından sosyal bilgiler çok önemli bir derstir. ***Sosyal bilgiler dersinin asıl amacı, yaşadığı dünyayı tanıyan, tarihini bilen öğrencilerin etkin ve sorumlu yurttaşlar olmaları için gerekli olan bilgi ve becerileri öğrencilere kazandırmaktır.***

Sosyal Bilgiler Dersinin Bireye Kazandırdıkları

Sosyal Bilgiler dersinde yaşamımıza yön veren bazı değer ve beceriler kazanırız. (Doğru karar vermek, sorunları çözerken kendimizi karşıımızdaki kişilerin yerine koymak bunlardan bazılarıdır.)

Hem tarihimizi hem de ülkemizle birlikte dünyadaki kültürleri tanıma fırsatı da buluruz. Hem ülkemizde hem de farklı ülkelerde yaşamış önemli insanların yaptıklarından haberdar oluruz.

Kültürümüzün, tarihimizin öğrenilmesi, ulusal bilincimizi geliştirir. Kültürel mirası koruma konusunda da duyarlı olmamızı sağlar.

Yaşadığımız çevreyi, ülkemizi ve dünyayı daha iyi tanırız. Benzer ve farklı özelliklerimizin farkında oluruz. Çevremize karşı hassas oluruz. Ülkemiz ve dünyayı ilgilendiren konularda fikirler üretebilir ve daha duyarlı oluruz. Ayrıca demokratik yaşam tarzı ile hak ve sorumluluklarımızı bilmemiz iyi bir vatandaş olmamızı sağlar.

İnsana saygılı olmanın toplumsal ilişkilerdeki önemini fark ederiz. İnsan hakları, ulusal egemenlik ve demokrasi gibi kavramlarla tanışırız. Yaşamımızı demokratik kurallar çerçevesinde düzenlemeyi öğreniriz. Çevremizdeki tarihi eserler ve doğal varlıkların farkına varırız. Bunları koruma ve yaşatma konusunda bilinçli bireyler oluruz.

Gruplar ve Kurumların Üyesivim

Her canlı gibi insanlar da doğarlar, büyürler ve ölürler. İnsanlar yaşamları boyunca pek çok grubun içinde yer alırlar. İçinde yer aldıkları gruplarda çeşitli roller ve sorumluluklar üstlenirler. İnsanların grup içinde üstlendikleri roller ve sorumluluklar onların bir kısım haklara sahip olmasını sağlar. Bu haklara sahip olmak isteyen herkesin rolünün gereği olan görevini yerine getirmesi gerekir.

İnsanların içinde yer aldığı başlıca gruplar aile, okul ve toplumdur.

Doğduğumuzda yanımızda annemiz ve babamız vardı. Sımsıcak bir yuvada bizleri oluşturan bir yuvada hayata başladık. İçine girdiğimiz bu insanlarla bir grup oluştururuz. Bu ilk gruba **aile** adını veriyoruz.

Aile, katıldığımız ilk sosyal gruptur.

Her insan bir bireydir. Her birey bir ya da daha fazla grubun içinde yer alır. Bir kimse birden çok grubun içerisinde yer alabilir ve her grupta farklı roller üstlenebilir.

Grup: İnsanların toplum hayatında belli amaçlara ulaşmaları için kendi aralarında iş birliği yapmalarıdır. Bir başka deyişle grup; **ortak amacı olan insanların bir araya gelmesiyle oluşan topluluktur.** Birkaç çocuğun evlerinin yakınındaki parka gidip oyun oynaması, grup oluşturmaya örnektir. Ayrıca kanunlarla belirlenmiş niteliklere sahip uzun süreli gruplar da vardır. Bu gruplara **kurum** denir. Aile, okul üyesi olduğumuz kurumlara örnektir. Belediyeler, Galatasaray, Beşiktaş, Fenerbahçe kulüpleri birer kurumdur.

- İçinde yer aldığımız en önemli grup ailedir.
- Okullardaki müzik, satranç, tiyatro kulübü de birer gruptur.
- Sınıf futbol takımımız da bir gruptur.
- Servis arkadaşları da bir gruptur.

Yaşamımız boyunca çok sayıda grup ve kurumun üyesi oluruz. Üyesi olduğumuz grup ve kurumlar içinde yerimiz vardır. Örneğin, Arda 12 yaşındadır. Kardeşi, annesi ve babasından oluşan bir ailesi vardır. Anne ve babasının ilk çocuğu, kardeşinin de ağabeyidir. Arda'nın ailesindeki yeri, ilk çocuk ve ağabey olmasıdır.

Arda, okulda 5-A sınıfının öğrencisidir. Okuldaki yeri 5-A sınıfında öğrenci olarak sınıfın bir üyesi olmasıdır.

Arkadaşlarımızla bir araya gelerek oyun grupları da oluşturabiliriz.

Hepimiz farklı kurum veya grubun üyesi oluruz.

Rollerimiz, sorumluluklarımız ve Haklarımız

Rol: Bir grup etkinliğinde yer alan bireylerin üstlendikleri görevlere **rol** denir. Bir başka deyişle; **üyesi olduğumuz grupta üstlenmemiz gereken görevlerdir.** Her grup ve kurumun gerektirdiği roller arasında farklılık olabilir. Ancak grup üyesi olarak üzerimize düşenleri yapmalı, rollerimizi yerine getirmeliyiz.

- Anne, baba, ağabey, abla gibi sözcükler aile içinde üstlenilen rolleri ifade eder.
- Futbol takımında kalecilik, forvet oyuncusu bir roldür.
- Öğretmenlik, okul müdürlüğü, sınıf ve kulüp başkanlığı birer roldür.

Gruplar içerisindeki rolleri yerine getirirken bazı kararlar almamız gerekir. Bu kararları almak ve sonuçlarını kabul etmek bizim sorumluluğumuzdur.

Birden fazla grup içinde yer alıyorsak her grupta farklı bir rolümüz olur. Örneğin; ailede abla, sınıfta sınıf başkanı, futbol takımında kaptan, tiyatro kulübünde oyuncu olabiliriz.

Sorumluluk, bir gruba üye olan bireylerin üstlendiği rolün gereklerini yerine getirmesidir. Ailede, okulda, arkadaş grubunda sorumluluklarımız vardır.

- Okula zamanında gelip, derslerine zamanında giren, öğretmenin verdiği görevi zamanında giren bir öğrenci sorumluluğunu yerine getirmiş olur. Aksini yapan öğrenci sorumsuz öğrenci olarak kabul edilir.
- Üyesi olduğumuz grup ve kurumlardaki rollerimizi, sorumluluklarımızı ve haklarımızı bilmeliyiz.

Bunları bilip yerine getirirsek;

- Güven duygumuz artar.
- Karşılıklı ilişkiler güçlenir.
- Toplumsal refah düzeyi artar.
- Sorumluluk duygumuz gelişir.
- Kişiliğimiz olumlu yönde gelişir.
- Birlik içinde, uyumlu yaşarız.

Üyesi olduğumuz grup ve kurumlarda rollerimizi ve sorumluluklarımızı yerine getirmeliyiz. Rol ve sorumlulukların yerine getirilmemesi düzeni bozar, sorunlar yaşanmasına neden olur. Çevremizdeki insanlarla iletişimimizi olumsuz yönde etkiler. Örneğin; aile, katıldığımız ilk sosyal gruptur. Ailedeki her bireyin rolü ve sorumluluğu vardır. Aile büyükleri ailenin geçiminden sorumludur.

Aile bütçesini hazırlarlar. Her bireyin de bütçeye uygun davranmasını ve anlayışlı olmasını beklerler. Aile bireylerinden biri bu sorumluluğu yerine getirmediğinde diğer bireyler de bu durumdan olumsuz etkilenir. Düzen bozulur, sorunlar yaşanmaya başlar.

Rollerin ve sorumlulukların yerine getirilmesi insan olarak başarımızı da artırır. İyi alışkanlık ve değerlere (dürüst olmak, çalışkanlık vb.) sahip olan bireyler başarılı olurlar. Örneğin, okulda derslerin iyi dinlenmesi, ödevlerin yapılması, düzenli çalışma alışkanlığına sahip olunması kişisel sorumluluklardandır. Bu davranış ve özellikler yalnız okul başarısını artırmaz, bizlerin yaşam boyunca başarılı bireyler olmamızı sağlar.

Katıldığımız gruplarda belirli haklar elde ederiz. **Hak, bir gruba dahil olan bireylerin neleri yapabileceklerini gösterir.** Örneğin, okulun bir üyesi olarak eğitim almak, ders araç

gereçlerini kullanmak öğrencilerin haklarındandır. Aynı zamanda toplumun bir üyesi olarak temiz çevrede yaşama hakkına sahibiz.

Haklarımızı korumalı, onlara sahip çıkmalıyız. Bu durumda haklarımıza saygı duymayan kişileri uygun şekilde uyarmalıyız.

Başkalarının haklarına karşı saygılı olmalı ve duyarlı davranmalıyız.

İnsanların birbirlerinin haklarına saygı göstermesi toplu yaşamın bir gereğidir. Çevremize baktığımızda haklara saygı göstermekle ilgili pek çok örnek bulabiliriz.

Örneğin, toplu taşıma aracı beklerken sıraya girmek başkalarının haklarına saygı göstermektedir.

Sıraya girmeyen insanları uyarmak hakkımızı korumak için yapılan bir davranıştır.

İnsanların piknik yapıp açık havada eğlence hakkı vardır. Ancak çevreyi kirletmeye hakları yoktur. Çünkü tüm insanların temiz bir çevrede yaşama hakkı vardır.

Hak ve sorumluluklarımızı iyi bilmeli, bazı davranışlarda bulunurken başkalarının haklarına zarar vermemeye özen göstermeliyiz.

Haklarımız ve Sorumluluklarımız

Hepimiz doğduğumuz günden itibaren çeşitli kurum ve grupların içinde yer alırız. Aile, okul, fabrika bu grup ve kurumlardan bazılarıdır. İçinde bulunduğumuz grup ve kurumlara ait çeşitli rollerimiz vardır.(Ailede baba, okulda öğretmen, sınıfta öğrenci, fabrikada işçi gibi)

İçinde yer aldığımız grup ve kurumlarda üstlendiğimiz rollerle ilişkili haklarımız vardır.(Baba olarak aile bireylerinden saygı görmek, öğretmen olarak sınıfı yönetmek, öğrenci olarak okulda eğitim görmek, işçi olarak maaş almak gibi)

Bu haklarımızı kullanırken de yerine getirmemiz gereken bir kısım sorumluluklarımız vardır. (Baba olarak ailenin geçimini sağlamak, öğretmen olarak öğrencileri en iyi şekilde eğitmek, öğrenci olarak derslerimize alışıp ödevlerimizi yapmak gibi).

İnsan Hakları

Her insan, insan olduğu için doğuştan bazı haklara sahiptir. **Anayasamızın 12. maddesinde;** "Herkes, kişiliğine bağlı, dokunulmaz, devredilmez, vazgeçilmez temel hak ve hürriyetlere sahiptir." denilmiştir.

Bu hakların bazıları şunlardır;

^ Yaşama hakkı, ^ Konut edinme hakkı, ^ Çalışma hakkı, ^ Eğitim hakkı, ^ Mülkiyet hakkı, ^ Hak arama hürriyeti, ^ Din ve vicdan hürriyeti, ^ Bilim ve sanat hürriyeti, ^ Yerleşme ve seyahat hürriyeti, ^ Kişi hürriyeti ve güvenliği ^ Düşünce ve kanaat hürriyeti

İnsanların sahip olduğu bu haklar ellerinden alınamaz.

Çocuk Olarak Haklarımız

Dünya üzerinde birçok çocuk ya savaş ya da açlık ortamında yaşamını sürdürmektedir. Bu koşulları ortadan kaldırmak ve çocuklara daha iyi bir yaşam sağlamak amacıyla **Çocuk Hakları Sözleşmesi** hazırlanmıştır. Bu sözleşme 191 ülke tarafından kabul edilmiştir. Türkiye bu sözleşmeyi 1990 yılında imzalamıştır.

Taraf ülkeler bu sözleşmeyi hazırlarken çocuğun kişiliğinin tam ve uyumlu olarak gelişebilmesi için mutluluk, sevgi ve anlayış havasının içindeki bir aile ortamında yetişmesinin gerekliliğini kabul etmişlerdir. Ayrıca çocuğun toplumda bireysel bir yaşantı sürdürebilmesi için her yönüyle hazırlanmasının ve özellikle barış, değerbilirlik, hoşgörü, özgürlük, eşitlik ve dayanışma ruhuyla yetiştirilmesinin gerekliliğini savunmuşlardır.

Bu sözleşmenin bazı maddeleri şunlardır:

Madde 1

Bu sözleşme uyarınca çocuğa uygulanabilecek olan kanuna göre daha erken yaşta reşit olma durumu hariç, on sekiz yaşına kadar her insan çocuk sayılır.

Madde 2

Taraf Devletler, bu sözleşmede yazılı olan hakları kendi yetkileri altında bulunan her çocuğa, kendilerinin, ana babalarının veya yasal vasilerinin sahip oldukları, ırk, renk, cinsiyet, dil, siyasal ya da başka düşünceler, ulusal, etnik ve sosyal köken, mülkiyet, sakatlık, doğuş ve diğer statüler nedeniyle hiçbir ayırım gözetmeksizin tanır ve taahhüt ederler.

Madde 5

Taraf Devletler, bu sözleşmenin çocuğa tanıdığı haklar doğrultusunda çocuğun yeteneklerinin geliştirilmesi ile uyumlu olarak, çocuğa yol gösterme ve onu yönlendirme konusunda ana babanın, yerel gelenekler öngörüyorsa uzak aile veya topluluk üyelerinin, yasal vasilerinin veya çocuktan hukuken sorumlu öteki kişilerin sorumluluklarına, haklarına ve ödevlerine saygı gösterirler.

Madde 6

- Taraf Devletler, her çocuğun temel yaşama hakkına sahip olduğunu kabul ederler.
- Taraf Devletler, çocuğun hayatta kalması ve gelişmesi için mümkün olan azami çabayı gösterirler.

Madde 13

Çocuk, düşüncesini özgürce açıklama hakkına sahiptir; bu hak, ülke sınırlarına bağlı olmaksızın; yazılı, sözlü; basılı, sanatsal biçimde veya çocuğun seçeceği başka bir araçla her türlü haber ve düşüncelerin araştırılması, elde edilmesi ve verilmesi özgürlüğünü içerir.

Madde 14

Taraf Devletler, çocuğun düşünce, vicdan ve din özgürlükleri hakkına saygı gösterirler.

Madde 20

Geçici ve sürekli olarak aile çevresinden yoksun kalan veya kendi yararına olarak bu ortamda bırakılması kabul edilmeyen her çocuk, devletten özel koruma ve yardım görme hakkına sahip olacaktır.

Madde 28

Taraf Devletler, çocuğun eğitim hakkını kabul ederler.

Madde 31

Taraf Devletler çocuğun dinlenme, boş zaman değerlendirme, oynama ve yaşına uygun eğlence (etkinliklerinde) bulunma, kültürel ve sanatsal yaşama serbestçe katılma hakkını tanırlar.

Madde 32

Taraf Devletler, çocuğun ekonomik sömürüye ve her türlü tehlikeli işte ya da eğitimine zarar verecek ya da sağlığı veya bedensel, zihinsel, ruhsal, ahlaksal ya da toplumsal gelişmesi için zararlı olabilecek nitelikte çalıştırılmasına karşı korunma hakkını kabul ederler.

Bu Sözleşmeye Taraf Devletler:

- Birleşmiş Milletler Antlaşması'nda ilan edilen ilkeler uyarınca insanlık ailesinin tüm üyelerinin, doğuştan varlıklarına özgü bulunan haysiyetle birlikte eşit ve devredilemez haklara sahip olmalarının tanınmasının, dünyada özgürlük, adalet ve barışın temeli olduğunu düşünerek,
- Birleşmiş Milletler halklarının, insanın temel haklarına ve bireyin, insan olarak taşıdığı haysiyet ve değere olan kesin inançlarını Birleşmiş Milletler Antlaşması'nda bir kez daha doğrulamış olduklarını ve daha geniş bir özgürlük ortamında toplumsal ilerleme ve daha iyi bir yaşam düzeyi sağlama yolundaki kararlılıklarını hatırla tutarak,
- Birleşmiş Milletlerin, insan Hakları Evrensel Bildirisinde ve Uluslararası İnsan Hakları Sözleşmelerinde herkesin, bu metinlerde yer alan hak ve özgürlüklerden ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasal ya da başka görüş, ulusal ya da toplumsal köken, mülkiyet, doğuştan veya başka durumdan kaynaklanan ayrımlar dahil, hiçbir ayırım gözetilmeksizin yararlanma hakkına sahip olduklarını benimsediklerini ve ilan ettiklerini kabul etmişlerdir.

Çocuk haklarının korunması amacıyla UNICEF (Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu) kurulmuştur. UNICEF'in amacı dil, din, ırk, millet ayrımı yapmadan dünyadaki tüm çocuklara yardım etmektir.

Ülkemizde de bu amaçla "**Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu**" kurulmuş, yetiştirme yurtları açılmıştır.

2. TEMA : KÜLTÜR VE MİRAS

TARİHE YOLCULUK

Anadolu ve Mezopotamya, çok eski çağlardan beri birçok uygarlığa ev sahipliği yapmış önemli yerleşim yerlerindendir. Anadolu iklimiyle, yeryüzü şekilleriyle, tarım, hayvancılık gibi ekonomik faaliyetlere elverişliydi. Doğu ve batı arasındaki **ticaret yolları üzerinde bulunmaları**, insan yaşamı için **uygun iklimlere sahip olmaları ve topraklarının verimliliği**; bu bölgelerin tarih boyunca göç almasında ve birçok kültürün yurdu olmasında etkili olmuştur.

Anadolu'da **Hititler, Frigler, Lidyalılar, Urartular ve İyonlar** gibi birçok uygarlık yaşamıştır. Mezopotamya'da ise **Sümerler, Babiller ve Asurlular** gibi tarihin önemli devletleri kurulmuştur.

Anadolu'da Yaşamış Uygarlıklar

Hititler;

MÖ 2000'li yıllarda **Anadolu'daki ilk devletini kuran Hititlerin başkenti Hattuşaş'tır**. Hititler; Anadolu medeniyetleri içinde en güçlü, en geniş sınırlara ulaşmış devletti. Hitit yönetiminde kral ve kraliçenin dışında sorunların görüşüldüğü **Pankuş** adı verilen bir meclis vardır. Asurlulardan çivi yazısını alan Hititler, çivi yazısının yanında kendi icat ettikleri hiyeroglif yazısını da kullanmışlardır. Hititlerden kalan en önemli yazılı kaynaklar, krallar tarafından tanrıya hesap vermek için yazılan ve **anal** adı verilen yıllıklardır. Ayrıca tarihte bilinen ilk yazılı antlaşma olan **Kadeş Antlaşması**, Mısırlılar ve Hititler arasında yapılmıştır. Hititler, çok tanrılı bir dinsel sistemi benimsemişler ve kendi tanrılarının yanı sıra çevre kültürlerin tanrılarına da inanmışlardır.

Frigler;

İç Batı Anadolu'ya, Hititlerin yıkılmasının ardından Balkanlardan gelerek yerleşen Frigler, başkenti **Gordion** olan **Frigya Devleti**'ni kurmuşlardır. Friglerin ilk kralı, başkentlerine adını veren **Gordios**'tur. Frigler, yaşamı ve ölümü hakkında birçok mitolojik efsane yazılan **Kral Midas** döneminde en güçlü dönemlerini yaşamıştır. Ekonomileri tarım, hayvancılık, madencilik, dokumacılık ve mobilyacılığa dayanan Frigler, tarımı korumak için özel kanunlar çıkarmışlardır. Dinleri çok tanrılı olan Frigler'in ana tanrıçası, bereket tanrıçası olarak bilinen **Kibele**'dir.

İyonlar;

Eski Yunan kavimlerinden biri olan **Akalar**, MÖ 12. yüzyılda Yunanistan'dan Batı Anadolu'ya göç etmişler ve **İyon şehir devletlerini** kurmuşlardır. **İyonya** olarak bilinen bu bölgede kurulan şehir devletlerinin aralarında siyasi bir birlik bulunmamaktadır. Akalar, kurdukları şehir devletlerinin yanı sıra Akdeniz ve Karadeniz kıyılarında, tarihte bir ilk olan **deniz ticaret kolonilerini** kurmuşlardır. Birçok bilimin temelini atıldığı İyonya'da **Thales**, **Pisagor**, **Diyojen** ve **Hipokrat** gibi ünlü isimler yaşamıştır.

Lidyalılar;

MÖ 1200'lerde Gediz ve Küçük Menderes vadileri arasındaki bölgeye yerleşen Lidyalılar, Kral Giges Dönemi'nde devletlerini kurmuşlardır. Lidya Devleti'nin başkenti, Manisa'nın Salihli ilçesi yakınlarında bulunan **Sardes** antik şehridir. Ticaret alanında gelişmiş olan Lidyalılar, kara ticaretine büyük önem vermişler, başkentleri Sardes'ten başlayarak Mezopotamya'ya kadar uzanan **Kral Yolu**'nu yapmışlardır. **Parayı** icat ederek uygarlık tarihine çok önemli bir katkıda bulunmuş olan Lidyalılar, ayrıca **paraya dayalı ekonomiye** geçerek bir başka ilki de gerçekleştirmişlerdir.

Urartular;

MÖ 13. yüzyıl ile 9. yüzyıl arasında Anadolu'da yaşamış olan **Urartuların** başkenti **Tuşpa** yani bugünkü adıyla **Van**'dır. Urartu Devleti en güçlü döneminde; günümüzdeki Doğu Anadolu, Kuzeybatı, İran, Irak'ın küçük bir bölümüyle kuzeyde Aras Vadisi'ne egemendi.

Yaşadıkları bölgede iklim koşullarının tarıma elverişli olmaması ve topraklarının yer altı madenleri bakımından zengin olması nedeniyle Urartular, metal işçiliğinde oldukça gelişmişlerdi. Diğer Anadolu uygarlıkları gibi Urartular da çok tanrılı bir dine inanmışlardı.

Mezopotamya'da Yaşamış Uygarlıklar

Sümerler;

Sümerler, MÖ 4000 - MÖ 2000 yılları arasında **Mezopotamya'da kurulan ilk devlettir**. Bu nedenle Sümerler, Mezopotamya'da kurulan uygarlıkların temelini atmıştır. Mezopotamya'da **yazı** ve **astronomi** ilk kez Sümerler döneminde ortaya çıkmıştır. Sümerlerde halk, Mezopotamya'da yaşamının sonucu olarak geçimini tarım ve hayvancılık yaparak sağlamıştır. Şehir devletleri olarak yönetilen Sümerlerde her şehirde **ziggurat** adı verilen basamaklı piramide benzeyen yapılar inşa edilmiştir. Bu yapılara Mezopotamya'nın çeşitli bölgelerinde rastlanabilmektedir.

Asurlular;

MÖ 2000'li yıllarda kurulan **Asur Devleti'nin başkenti Ninova'dır**. Kuruldukları dönemde yaşadıkları coğrafyanın tarıma elverişli olmaması nedeniyle ticaret ve hayvancılıkla uğraşan Asurlular; Anadolu'da Kültepe, Alişar ve Boğazköy'de **ticaret kolonileri** kurmuşlardır. Bu koloniler aracılığıyla Asurlular, yazıyı Anadolu'ya taşımışlardır. Tarihte bilinen **ilk kütüphane**yi günümüzdeki Musul kentinin hemen yanında bulunan başkentleri Ninova'da kuran Asurlular, heykeltıraşlık alanında da gelişmişlerdir. Ülkemizde Nemrut Dağı'nda bulunan aslan heykelleri, Asur krallarının savaş ve av sahnelerini tasvir etmektedir.

Babiller

Mezopotamya’da kurulan ilk **Babil Devleti**’nin kralı Hammurabi; ceza, mülkiyet ve ticaret alanlarında döneminin en gelişmiş kanunlarını yapmıştır. Bu kanunlar, **Hammurabi Kanunları** olarak tarihe geçmiştir. Başlıca geçim kaynakları tarım ve ticaret olan Babiller, tıp ve astronomi alanında da ilerlemişlerdir. Mimari açıdan Mezopotamya’nın en gelişmiş uygarlığı olan Babiller, **asma bahçeleriyle** ün yapmıştır.

Anadolu Uygarlıkları

Uygarlık Adı	Özelliği
HİTİTLER	--- Başkenti Hattuşaş (Çorum) --- Anadolu’da kurulan ilk uygarlıktır. --- Çivi ve hiyeroglif (resim yazısı) kullanıldı. --- Anal denilen tanrıya hesap verdikleri yıllıklar ilk tarih yazıcılığı sayılır. --- Geçim kaynakları tarım ve hayvancılıktır. --- Hititler ile Mısırlılar arasında tarihte ilk bilinen yazılı antlaşma olan Kadeş antlaşması imzalanmıştır.
FRİGLER	--- Başkentleri Gordion (Ankara ili Polatlı ilçesi) --- En önemli geçim kaynakları tarımdır. --- Madencilik, dokumacılık, seramik sanatı ile uğraştılar. --- “Fibula” denilen çengelli iğneyi, kilim ve seramiği kullandılar. --- En ünlü kralı Midas’dır. --- “Tapates” denilen kilimler dokunurdu. --- Kaya mezarları kabartmalarla süslenmiştir.
LİDYALILAR	--- Başkentleri Sard (Sardes-Manisa ili yakınlarında) --- Tarihte bilinen ilk madeni parayı kullandılar. --- Takas (değiş-tokuş) usulünü kaldırdılar. --- Ticaret yapmak için Kral yolunu açtılar.
İYONLAR	--- Şehir devletleri halinde yaşadılar, başkentleri yoktur, Efes, Milet, Foça, İzmir önemli şehirlerdir. --- Deniz ticareti ve kolonicilik yaptılar. --- En gelişmiş uygarlıktır, bugünkü Avrupa ülkelerinin temelini atmışlardır. --- Özgür düşünce ve bilim gelişmiştir. ➤ Tales-Felsefe ➤ Pisagor-Matematik ➤ Hipokrat-Tıp ➤ Herodot-Tarih ➤ Homeros-Edebiyat
URARTULAR	--- Başkenti Tuşpa (Van ili) --- Maden işçiliği ve mimari gelişmiştir. --- Sulama amaçlı ilk göletleri yaptılar. --- Mezarlarını oda biçiminde yapıp içine eşyalarını koydular, ölümden sonraki hayata inanmışlardır.

Mezopotamya Uygarlıkları

Uygarlık Adı	Özelliği
SÜMERLER	--- Dünyanın ilk bilinen uygarlığıdır. --- Mezopotamya'da kurulan ilk uygarlıktır. --- İlk defa yazıyı kullanarak tarih çağlarını başlatmışlardır. --- Ur, Uruk, Eridu gibi şehir devletleri kurdular. --- Tarihte ilk tekerleği kullandılar. --- “Ziggurat” denilen tapınakları gözlemevi olarak kullandılar. --- Astronomi ile ilgilendiler, ay ve güneş tutulmasının inceleyerek Ay Takvimini yaptılar. --- Gezegenleri buldular, matematikte dört işlemi hesapladılar.
BABİLLER	--- Kral Hammurabi “Hammurabi Kanunları” adıyla ilk anayasayı hazırladı. --- Astronomi ile ilgilenmiş, güneş saatini bulmuşlardır. --- Kral Hammurabi eşi için “asma bahçeleri”ni yaptırmıştır ve dünyanın yedi harikasındandır. --- Kral Hammurabi ülke denetiminin sağlayabilmek için “Babil Kulesi’ni” inşa ettirmiştir.
ASURLULAR	--- Başkentleri Ninova’dır. --- Anadolu’da ticaret kolonileri kuran Asurlular, Mezopotamya uygarlığını Anadolu’ya tanıtmıştır. Çivi yazısını Anadolu’ya taşımışlardır. --- Başkentleri Ninova’da dünyanın ilk kütüphanesini kurdular. --- Kayseri’de ticaret merkezi kurdular.

GÜZEL ÜLKEM

Ülkemiz; çok çeşitli doğal güzelliklere sahiptir. Doğal güzelliklerimizin yanında tarihî eserler yönünden de oldukça zengin bir mirasa sahibiz. Çünkü ülkemizde Osmanlı, Selçuklu, Roma gibi birçok devlete ait eserler bulunmaktadır. Çevremize baktığımızda mutlaka bir doğal güzellik ve tarihî bir mekân ya da eserle karşılaşırız.

Uygarlıkların beşiği olarak kabul edilen Anadolumuz, geçmişten günümüze uzanan süreçte birçok uygarlığa ev sahipliği yapmıştır. Bu özelliği nedeniyle tarihi eserler bakımından oldukça zengin bir mirasa sahiptir. Öte yandan ülkemiz, üç tarafını çevreleyen denizleri, dağları, ormanları, gölleri ve mağaraları ile eşsiz doğal varlıklara sahiptir. **Doğal varlıklar**, insan müdahalesi olmaksızın zaman içinde gerçekleşen doğa olayları sonucunda meydana gelir. **Tarihi eserler** ise geçmişte yaşamış insanlar tarafından yapılmış her türlü yapılardır.

Ülkemizin Doğal Güzellikleri

Türkiye’de bu tarzda oluşmuş birçok doğal güzellik vardır. Örneğin; Kapadokya bölgesinde bulunan peribacaları, yanardağ püskürmesi sonucunda etrafı kaplayan taşların doğal etkiler ile aşınması ile oluşmuşlardır. Bu oluşumlar her yıl birçok turist tarafından ziyaret edilmektedir. Ayrıca bu oluşumlar turizm dışında doğal soğuk hava deposu olarak da kullanılmaktadır.

Manyas Kuş Cenneti Milli Parkı ise tabiat harikası olan parktır. Tüm dünyada tanınan ve turistler tarafından ziyaret edilen yerdir. Bu milli park, kıtalar arasında göç eden kuşların uğradıkları bir konaklama yeridir.

Başka bir doğa güzelliğimiz ise bünyesinde yedi adet gölü barındıran Bolu'daki yedigöllerdir. Burası farklı ağaç türlerine sahip zengin ormanı ve eşsiz bir doğa harikası ile görülmeye değer bir yerdir.

Bu güzelliklere ek olarak Pamukkale Travertenleri, Düden Şelalesi, Damlatış Mağarası, Karain Mağarası ve Saklıkent sahip olduğumuz doğal güzelliklere örnek verilebilir.

Sahip olduğumuz bu varlıkların korunması ve gelecek nesillere aktarılabilmesi büyük önem taşımaktadır. Bunun için hepimizin üzerine çeşitli sorumluluklar düşmektedir.

Ülkemizin Tarihi Güzellikleri

Anadolu'da kurulan uygarlıklar, Anadolu'da birçok tarihi eserler inşa etmişlerdir. Örneğin; İzmir'in Selçuk ilçesindeki Efes antik kenti binlerce yıllık bir tarihe sahip olmakla birlikte, birçok uygarlığa da ev sahipliği yapmıştır. Efes tiyatrosu, kütüphanesi, tapınakları ve sahip olduğu diğer yapıları ile geçmişin izlerini net olarak görebileceğimiz bir kenttir.

Adıyaman'da bulunan ve dünyanın sekizince harikası olarak adlandırılan Nemrut Dağı heykelleri ise 10 metreyi aşan yükseklikleri ile ziyaretçileri büyülemektedir.

Ayrıca Truva Antik Kenti, Kral Kaya Mezarları, Sümela Manastırı, Aspendos Antik Tiyatrosu, Gordion Antik Kenti sahip olduğumuz diğer tarihi güzelliklere örnek olarak verilebilir. Tarihi eserlerimiz ülkemizin kültürel mirasıdır. Mirasımıza sahip çıkmalı ve korunması için üzerimize düşen görevleri yerine getirmeliyiz.

3. TEMA : İNSANLAR, YERLER VE ÇEVRELER

HARİTAYI TANIYORUM

Harita: Yeryüzünün tamamını veya bir kısmının **belli oranda küçültülerek kağıda çizilmesidir**. Farklı kullanım amaçları için hazırlanmış farklı harita türleri vardır. Belli bir bölgedeki gezilebilecek yerleri gösteren turizm haritaları, ulaşım yollarını gösteren yol haritaları, bunlardan bazılarıdır.

Harita İşaretleri (Lejant): Haritaların sağ alt köşesinde renklerin hangi yükselti ve derinlikleri gösterdiğini belirten işaretlere lejant denir.

Fiziki Harita: Herhangi bir yerin **dağlarını, ovalarını, platolarını, akarsularını** gösteren haritalardır.

Ölçek: Haritalardaki **küçültme oranına** denir. Gerçekteki uzunlukları birebir haritaya geçiremeyeceğimiz için belli bir oranda küçültürüz. Örneğin 1/100.000 ölçekli harita da 1'cm lik bir uzaklık yeryüzündeki 100.000 cm'lik yani 1'km lik uzaklığa karşılık gelir.

İşaretler çubuğundaki renkler yer şekillerinin deniz seviyesinden ne kadar yüksekte olduğunu ifade eder. Deniz seviyesi "0 (sıfır)" olarak kabul edilir. Deniz seviyesine yakın yerler yeşil rengin tonlarıyla ifade edilir. Yükselti arttıkça sarı ve kahverenginin tonlarıyla ifade edilir. Deniz akarsu ve göller ise mavi renkte gösterilir.

Yüzey Şekilleri İle İlgili Kavramlar:

Dağ: Çevresine göre yüksekte kalan, tabandan zirveye doğru yamaçları eğimli yeryüzü şekillerine dağ denir

Doruk: Dağların en yüksek yerlerine doruk denir.

Plato (Yayla): Akarsular tarafından yarılmış yüksek ve geniş düzlüklere plato (yayla) denir.

Vadi: Akarsuların yataklarını derinleştirerek oluşturduğu “U” veya “V” şeklindeki uzun oluklara vadi denir.

Ova: Çevresine göre alçakta olan geniş düzlüklere ova denir.

Deniz: Okyanusların karaların içlerine doğru girmiş kollarına deniz denir.

Göl: Karalar üzerindeki dört tarafı kapalı çukurlardaki su birikintilerine göl denir.

Ada: Dört tarafı sularla çevrili kara parçasına ada denir.

Not: Karadeniz ve Akdeniz Bölgesi'nde dağlar kıyıya paralel; Ege Bölgesi'nde kıyıya dik uzanır.

Yükseltisi en az olan bölge Marmara; En fazla olan bölge Doğu Anadolu'dur.

Fiziki Haritada Renkler:

Fiziki haritada **yükseltiler renkle** gösterilir. Yükseltiler **yeşilden kahverengiye** doğru gösterilir. Derinlikler **mavi ve mavinin tonları** ile gösterilir.

0- 500 metre		yeşil ve tonları
500- 1500 metre		sarı ve tonları
1500 metre üzeri		kahverengi ve tonları ile gösterilir.
0- 200 metre		açık mavi (derinlikler)
200- 500 metre		mavi
500 metre üstü		koyu mavi ile gösterilir.

İKLİM ve YAŞAMIM

İklim ve Türkiye'nin İklim Özellikleri

İklim : İklim bir yerde uzun yıllar boyunca gözlenen hava olaylarına iklim denir.

Hava durumu: Belli bir yerdeki kısa süre içinde yaşanan hava olaylarıdır.

BİLGİ NOTU: İklim ve hava durumu ile ilgili bilgi veren kuruluş Meteoroloji Genel Müdürlüğüdür.(MGM)

Ülkemizde **yükselti, denize yakınlık, rüzgarlar** gibi etkenler farklı iklim tiplerinin oluşmasında etkili olmuştur.

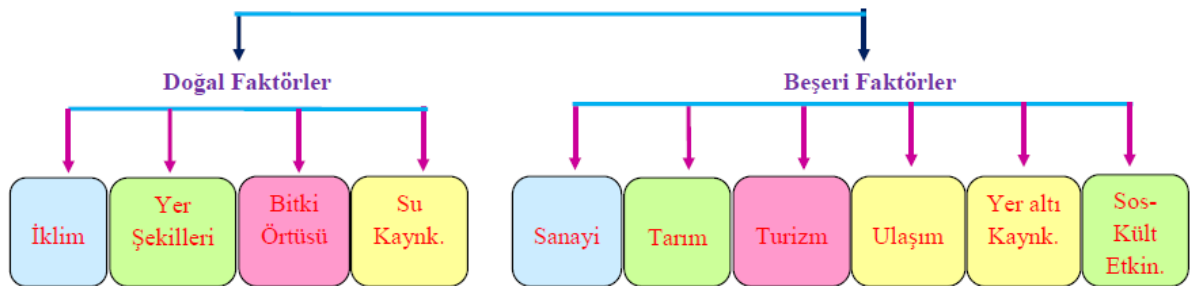
Türkiye'deki İklim Tipleri ve Özellikleri

İklim Adı	Özellikleri	Görüldüğü Bölgeler	Ev Tipleri
Karadeniz İklimi	--- Yaz mevsimi sıcak olmaz, kışlar ılık geçer. --- Her mevsim yağışlıdır. --- En fazla yağış sonbaharda görülür. --- Çay, fındık, mısır ve kivi gibi ürünler yetiştirilir. --- Bitki örtüsü ormandır.	Karadeniz ve Marmara'nın kuzey kıyıları	Evler ahşap (ağaç)'tan yapılır. Bitki örtüsünün orman olması ev tipini belirlemiştir.
Akdeniz İklimi	--- Yazlar sıcak ve kurak, kışlar ılık ve yağmur yağışlıdır. --- Don olayı görülmez. --- Seracılık faaliyetleri yapılır. --- Pamuk, yer fıstığı, mısır ve zeytin yetiştirilir. --- Bitki örtüsü makidir (kısa bodur bitki). --- Turunçgillerin üretimi için elverişlidir. --- Yaz mevsiminin uzun sürmesi yaz turizminin gelişimini sağlamıştır.	Akdeniz Bölgesi, Ege Bölgesi, Marmara Denizi ve çevresi	Evler taştan yapılır. Kışın havalar ılık olduğundan ısınma önemli bir problem değildir. Yazın ise taş evlerin içi serin olur.
Karasal İklim	--- Yazlar sıcak ve kurak, kışlar soğuk ve kar yağışlıdır. --- Don olayı çok görülür. --- En fazla yağış ilkbahardadır. --- Buğday, arpa, çavdar, yulaf, mercimek, nohut, şeker pancarı, elma, armut, haşhaş yetiştirilir. --- Bitki örtüsü bozkırdır	İç Anadolu Doğu Anadolu Güneydoğu Anadolu	Evler kerpiçten yapılır. Bu malzemeler hava sıcakken evin serin, soğukken sıcak olmasını sağlar.

NEREDE YAŞANIR?

Bir yerde yaşayan insan sayısı, o yerin nüfusunu belirler. Dünyada olduğu gibi ülkemizde de nüfus dağılımı eşit değildir.

Nüfusun Dağılımını Etkileyen Faktörler

İklimin İnsan Yaşantısına Etkileri:

1- Yerleşme: İnsanlar soğuk ya da aşırı sıcak yerlere yerleşmez. Verimli araziler, sanayi faaliyetleri, su kaynakları ve yeraltı kaynaklarının bol olduğu yerlerde yerleşme sıklığıdır.

2- Ekonomik Faaliyetler: Yaz sıcaklığının ve güneşlenme süresinin fazla olması nedeniyle Akdeniz'de Turizm gelişmiştir.

3- Tarım Ürünleri ve Faaliyetler: Akdeniz Bölgesi'nde seracılık yapılırken Karadeniz Bölgesi'nde çay yetiştirilir.

4- Mesken (ev) Biçimleri: Akdeniz Bölgesi'nde taştan; İç Anadolu'da kerpiçten; Karadeniz Bölgesi'nde ahşaptan evler yapılır.

5- Giyim Şekilleri: Akdeniz'de kısa kollu açık renkli elbiseler giyilirken Doğu Anadolu'da uzun ve kalın giyecekler tercih edilir.

AFETLER ve ÇEVRE SORUNLARI

Afet: Doğada meydana gelen ve yıkımlara sebep olan hızlı değişimlere afet denir.

Doğal Afet Çeşitleri:

1- Deprem: Yer kabuğundaki aniden oluşan sarsıntı ve titreşimlere deprem denir. Deprem ülkemizde **en fazla can ve mal kaybına neden olan** doğal afettir.

Depremde en riskli bölgeler: Marmara, Doğu Anadolu ve Ege Bölgeleridir.

En az riskli bölgeler: Konya, Aksaray, Karaman

Depremi Zararını Azaltmak İçin Yapılacaklar:

- 1- Binalar fay hatları ve yumuşak zeminlere yapılmamalıdır.
- 2- Bina yapımında kaliteli malzeme kullanılmalıdır.
- 3- Deprem konusunda insanlar bilinçlendirilmelidir.
- 4- Evimizdeki eşyalar sabitlenmelidir.
- 5- Deprem bölgesinde çok katlı binalar yapılmamalıdır.

2- Sel: Yağışlar sonrasında ortaya çıkan büyük su baskınlarına sel denir. Sel en çok yağışın bol olduğu Karadeniz, ve şehirleşmenin olduğu Marmara Bölgelerinde görülür.

3- Heyelan (toprak kayması): Taş, toprak ve kayaların eğimli arazilerde kayarak yer değiştirmesine heyelan denir. Heyelan en çok Karadeniz Bölgesi'nde görülür.

4- Çığ: Dağ'ın yüksek yerindeki büyük kar kütlelerinin koparak yuvarlanmasına çığ denir. Çığ en çok Doğu Anadolu Bölgesi'nde görülür.

5- Erozyon (toprak aşınması): Su ve rüzgarın etkisiyle toprağın aşınması ve taşınmasına erozyon denir. Ülkemizde erozyon yoğun olarak İç Anadolu ve Güneydoğu Anadolu'da görülmektedir.

Erozyonu Önlemek İçin Yapılacaklar:

- 1- Ağaçlandırma çalışmaları yapılmalı.
- 2- Eğimli arazilerde teraslandırma (seki) yapılmalı.
- 3- Tarlalar eğim doğrultusunda sürülmemeli.
- 4- Halkı eğitmeli ve bilinçlendirilmeli.

6- Yangın: Doğal ya da beşeri nedenlerden dolayı ormanların veya binaların yansımaya yangın denir. **Yangın en fazla Akdeniz ve Ege bölgelerinde** görülür.

Doğal Ortam Ve Afetler:

Çevre Kirliliği: Canlıların sağlığını etkileyen, çevredeki maddelere zarar veren, niteliklerini bozan, yabancı maddelerin hava, su ve toprağa karışmasına çevre kirliliği denir.

Hava kirliliği; atmosferde zararlı gazların insanlara ve diğer canlılara zarar verecek miktara ulaşmasıdır.

Zararlı maddelerin suyu bozacak miktarda suya karışmasıyla **su kirliliği** oluşur.

İnsanı rahatsız eden ve insan sağlığına zarar veren sesler, **gürültü kirliliği** oluşturur.

Toprak kirliliği; insanlar tarafından toprağın içine ya da üzerine bırakılan ya da başka şekillerde toprağa karışan zararlı maddelerin toprağın niteliğini bozmasıdır.

Toprak Hava Ve Su Kirliliğinin Nedenleri:

1- Plastikler 2- Fabrika ve evlerden çıkan zehirli gazlar 3- Araba egzozlarından çıkan zehirli gazlar 4- Petrol atıkları 5- Kanalizasyon atıkları 6- Doğal afetler 7- Gübre ve zirai ilaçlar

Çevre Kirliliğini Önlemek İçin Yapılması Gerekenler:

- 1- Çöpleri çöp kutusuna atmalıyız.
- 2- Ağaçlar ekmeli, çiçek dikmeliyiz.
- 3- Cam, plastik, kağıt gibi atıkları ayrı ayrı torbalara koyarak geri dönüşümünü sağlamalıyız.
- 4- Fabrika bacalarına filtre takılmasının sağlamalıyız.
- 5- Toplu taşıma araçlarını tercih etmeliyiz.

AFETLERİN İNSAN ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

Doğal afetlerin insan üzerindeki etkileri

Ülkemizde can ve mal kayıplarına yol açan doğal afetler meydana gelir. Deprem, sel, çığ gibi afetleri engellemek mümkün olmasa da gerekli tedbirler alınarak bu afetlerin yıkıcı etkileri azaltılabilir. Bu doğal afetler toplumsal hayatta derin izler bırakır.

Afetlerden sonra milletimiz büyük bir dayanışma gösterir. Afete maruz kalmış insanların ilk önce barınma, gıda, giyim gibi temel ihtiyaçlarının karşılanması gerekir. Devlet kurumları, sivil toplum kuruluşları ve halkımız elbirliğiyle yaraları sarar. **Ülkemizdeki insanlar 17 Ağustos 1999'da meydana gelen Marmara Depreminde gerekli duyarlılığı göstermiştir.**